

Symbyly abstinence v psychoterapii návykových nemocí

Prim. MUDr. Karel Nešpor, CSc., Andrea Scheansová, Ph.D., Pavel Gregor, Tomáš Fiala, Bc.

Souhrn

Podáváme přehled nejčastěji používaných symbolů abstinence. Motivační symboly lze využívat v psychoterapii návykových nemocí ke zvyšování motivace, ukotvení (grounding), k autosugestivnímu ovlivnění nebo jako součást rituálů. Některé symboly mají dlouhou tradici a jsou už léta využívány ve svépomocných organizacích (např. ametyst, velbloud, logo Anonymních alkoholiků), jiné pocházejí z nedávné doby (např. chytrá ryba, která se vyhne návnadě s háčkem, nebo kaktus).

Klíčová slova: abstinence – symboly – motivace – psychoterapie – rituály

Sobriety symbols in psychotherapy of addictive diseases

Summary

We present some common symbols of sobriety. They can be used in the psychotherapy of addictive diseases to increase motivation, for grounding, for autosuggestion and as a part of therapeutic rites. Some symbols are used for a long time (for example amethysts, camels, and the logo of Alcoholic Anonymous). Other symbols are rather contemporary (for example a clever fish which avoids hooks or a cactus).

Key words: Sobriety – Symbols – Motivation – Psychotherapy – Rites

Slovo „symbol“ pochází z řečtiny a vzniklo sloučením slov „spolu“ a „hodit“. Symbolem se stává hmotný objekt, který reprezentuje nějaký abstraktní ideál. Symboly mají v moderním světě, obchodě, médiích i politice velký význam. Řada symbolů se pojí s alkoholem a jinými psychoaktivními látkami. Nebezpečnost takových symbolů je značná. Mohou, mimo jiné, vyvolávat bažení (craving) po psychoaktivní látce. Symboly bývají proto zneužívány při např. propagaci alkoholu (Jackson a spol., 2000).

V tomto sdělení se ale zaměříme na symboly abstinence. Ty jsou v psychoterapii návykových nemocí užitečné z více důvodů:

- Mohou zvyšovat motivaci k abstinenci a připomínat závislému významné hodnoty, které souvisejí s abstinencí.
- Dají se využívat i při zvládání cravingu (bažení)
- Působí často sugestivně.
- Uplatňují se i jako součást rituálů (např. předávání odznaků za roční abstinenci).
- Některé symboly mají spirituální charakter a spiritualita je v prevenci a v léčbě návykových nemocí prospěšná (Nešpor a Csémy, 2006).
- Vhodné symboly mohou usnadnit změnu hodnotového systému, takže získávají na větší důležitosti hodnoty prosociální a hodnoty podporující život a zdraví.
- Dotýkání se nějakého symbolu (např. obláčku ametystu) může sloužit jako ukotvení (grounding). Člověk se soustřeďuje na dotykové nebo i zrakové vjemy, a tak odvede pozornost od bažení bezpečným směrem.

V následujícím textu nabídneme přehled nejčastěji používaných symbolů a krátký komentář k nim. Využívání symbolů nepovažujeme za svébytný psychotherapeutický přístup, ale za prvek léčby, který lze vhodně integrovat s jinými postupy včetně kognitivně-behaviorálních technik.

Přehled některých symbolů

Ametyst

Ametyst se považuje za symbol střízlivosti už od starověku. Navíc se o něm traduje, že zosobňuje čistotu, proměnu a duchovní lásku. Podle indické tradice pomáhá ametyst jasnosti myšlení a má ochranný účinek.

Praktické použití: Malé nebroušené lze koupit velmi levně, na trhu je navíc množství ametystových přívěsků, takže se jedná o symbol snadno dostupný, který lze nosit u sebe. Krásné trsy ametystových krystalů lze používat při skupinových nebo komunitních rituálech.

Obr. 1. Ametystové krystaly

Trojúhelník v kruhu – logo organizace Anonymní alkoholici

Tři strany trojúhelníka se vykládají jako jednota, uzdravení a služba. Alternativním vysvětlením je tělesné, duševní a duchovní uzdravení. Kruh symbolizuje pro Anonymní alkoholiky celistvost a jednotu a také je obranou proti zlému. Nápadná je podobnost mezi tímto symbolem a indickým jantrami, např. Tára jantra nebo Rádž jantra mají také centrálně trojúhelník s hrotem vzhůru v kruhu (Satyananda, 2004). V indické tradici reprezentuje trojúhelník s hrotem nahoru obvykle Nejvyšší vědomí a kruh nekonečno. Se symbolikou trojúhelníku se setkáváme i v křesťanství. Strany trojúhelníka se zde vykládají jako svatá Trojice (tj. Bůh Otec, Syn a Duch svatý).

Praktické použití: V zahraničí je to relativně rozšířený symbol, který se objevuje na mincích, přívěscích i v jiných podobách. Některé z nich se dostaly i k nám, případně je možné je objednat přes Internet.

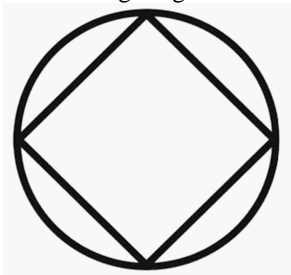
Obr. 2.: Znak AA, často se používá i bez nápisu a úhly trojúhelníka se někdy dotýkají vnitřní strany kruhu.

Čtverec natočený o 45° v kruhu – logo organizace Anonymní narkomané

Anonymní narkomané vznikli později než Anonymní alkoholici a inspirace logem Anonymních alkoholiků je pravděpodobná. Obrazec také může znamenat otevřenou cestu, nový začátek a novou příležitost.

Obr. 3.: Logo organizace Narcotics Anonymous

Fénix vstávající z popela

Symbolika je zde jasná. Jedná se o vnitřní obrodu a znovuzrození, zánik starého a vznik nového a lepšího. Podle fénixe se jmenuje rozsáhlá síť terapeutických komunit pro drogově závislé v USA (Phoenix House).

Praktické použití: Tento symbol u nás není rozšířený, obrázky fénixe mohou zájemci snadno najít i v českých tištěných publikacích nebo si je stáhnout přes Internet.

Chytrá ryba

Chytrá ryba dokáže v potěšeních života rozeznat ty, v nichž je ukryt háček, a těm se vyhýbá. Jedná se o moderní symbol, který jeden z autorů převzal od Swamiho Satyanandy. Symbolika ryby má ovšem dávnou tradici. V ranném křesťanství se

ryba používala jako řecký akronym slov Ježíš Kristus, syn Boží, Spasitel. Tento symbol se objevoval i v jiných kulturách, např. je znám z hinduismu, kde ryba byla prvním z vtělení Boha Višnu.

Praktické použití: Přívěsky a další předměty se symbolem ryby jsou rozšířené a snadno dostupné, jedná se totiž zároveň o znamení zvěrokruhu. Pro některé závislé může být rozšířenost a mnohoznačnost tohoto symbolu výhodnou.

Speciální mince a bankovky

Mince se symboly abstinence používají Anonymní alkoholici. Je také možné si nakreslit vlastní motivační obrázky velikosti bankovek a vložit je do peněženky.

Praktické použití: Výroba „abstinentních bankovek“ má blízko k arteterapii a motivačnímu tréninku a je možné ji běžně zařadit do léčebného programu.

Velbloud

Velbloud vydrží dlouho bez pití, pro Anonymní alkoholiky symbolizuje abstinenci celých 24 hodin. Jedná se navíc o zvíře vytrvalé, odolné a nenáročné. Pro zajímavost dodáváme, že podle bible velbloudí kůži používal Jan Křtitel.

Praktické použití: Přívěsky a mince se symbolem velblouda jsou v kruzích Anonymních alkoholiků rozšířené, podobně může posloužit i soška, obrázek apod.

Váhy

Tento symbol se obvykle pojí s řeckou bohyní spravedlnosti Themis. V křesťanství je jedním ze symbolů Svatého Michala. My ho používáme jako symbol zvažování následků zachování nebo nezachování abstinence. Rozhodování se pak děje po důkladném „zvážení“. Váhy lze použít i jako symbol vyváženosti v životě (práce versus odpočinek, duševní aktivita versus fyzická, pracovní uplatnění versus rodinný život).

Praktické použití: Vzhledem k tomu, že se zároveň jedná o znamení zvěrokruhu, je na trhu množství přívěsků i jiných předmětů s tímto symbolem.

Jeden z autorů používá k posilování motivace následující postup. Na tabuli nakreslí váhu s miskami, účastníci hodnotí na stupnici 1 až 10, kolik jim návykové chování dosud přímo i nepřímo přineslo potěšení a kolik utrpení. Pak se následuje odhad toho, kolik potěšení a utrpení by mohli očekávat, kdyby v návykovém chování pokračovali. Příslušná čísla se pak napíšou nad misky vah. Utrpení u závislých většinou jasně převažuje, a to ještě více v druhém případě.

Modlitba míru

Modlitba míru zní takto: Bože, dej mi klid přijímat věci, které nemohu změnit, odvahu měnit věci, které změnit mohu, a moudrost mezi nimi rozlišovat.

Autorství se připisuje Reinholdu Niebuhrovi, pastorovi z Detroitu. Vznik se datuje kolem roku 1920, je však možné, že modlitba má mnohem dávější původ, což připustil i R. Niebuhrov. Anonymní alkoholici ji převzali v roce 1942, tedy nedlouho po vzniku organizace.

Praktické použití: Tato modlitba se často objevuje na setkáních Anonymních alkoholiků a existují i nejrůznější předměty nesoucí její text (mince, náramky, přívěsky, křížky, kartičky). Jeden z autorů dostal malé zrcadlo, na němž je tato modlitba zapsána. Modlitbu míru lze snadno přepsat např. do diáře nebo na kousek papíru, který nosí závislý u sebe.

Voda

Voda symbolizuje čistotu, očistu a nové zrození. Napít se vody navíc přemáhá u závislých na alkoholu bažení.

Praktické použití: Závislým na alkoholu doporučujeme mít u sebe alespoň půl litru vody pro případ žízně. Ta u nich často splývala s bažením. Spotřeba vody je i abstinentních závislých na alkoholu vyšší s ohledem na relativně dlouho přetrvávající útlum sekrece antidiuretického hormonu. Toto praktické hledisko lze ještě navíc obohatit o symbolický význam.

Kaktus

Traduje se následující historka. Za M. E. Ericksonem přišel kdysi na alkoholu závislý člověk a stěžoval si, že všichni v jeho okolí pijí alkohol. Erickson doporučil navštěvovat botanickou zahradu a pozorovat kaktusy. Mnohé z nich údajně vydrží celé roky bez vody. Kaktus jako symbol abstinence jsme svého času často používali a byl mezi pacienty oblíbený.

Praktické použití: Málodko s sebou asi bude nosit skutečný kaktus, jeho obrázek nebo fotografii si ale lze pořídit velmi snadno.

Hrdina

Jeden z autorů s oblibou říká závislým, že jsou trojnásobní hrdinové – poprvé, že si závislost přiznali, podruhé, že ji začali překonávat a potřetí, že na této cestě vytrvají. V populární kultuře se stala symbolem hrdinství např. spirála (helix). Tento symbol se poprvé objevil v americkém televizním seriálu „Hrdinové“ (Heroes) v roce 2006.

Obr. 4.: Symbol hrdiny.

Praktické použití: Jedná se u nás o dosud málo používaný symbol, terapeut může navrhnout jeho využívání individuálně a podle specifických potřeb toho kterého člověka.

Další duchovní či léčivé symboly

Kromě výše uvedených všeobecně použitelných symbolů existují i symboly individuální posilující specifické motivace toho kterého člověka. Sem patří fotografie blízkých osob, náboženské symboly, deník z léčby, dárky na památku atd.

Praktické použití: Je výhodné, když závislý konzultuje využívání těchto individuálních symbolů s terapeutem nebo skupinou. Ti mívají k těmto symbolům větší emoční odstup, a proto mohou často lépe posoudit jejich prospěšnost.

Obrázek 5.: Toto logo nám před lety vytvořil jeden dlouhodobě abstinující výtvarník.

Závěr

Nabízíme přehled některých symbolů abstinence. Jejich používání může obohatit a zpestřit psychoterapii návykových nemocí, zvýšit a udržovat motivaci k abstinenci a pomoci lépe zvládat bažení. Využívání některých z výše uvedených symbolů jsme stručněji zmínili již dříve ve svépomocných příručkách pro závislé na alkoholu, drogách i hazardní hře (např. Nešpor, 2006). Ty jsou volně ke stažení z www.drnespor.eu.

Literatura

Jackson MC, Hastings G, Wheeler C, Eadie D, Mackintosh AM. Marketing alcohol to young people: implications for industry regulation and research policy. *Addiction*. 2000;95 Suppl 4:S597-608.

Nešpor K. *Zůstat střízlivý*. Brno: Host 2006; 238.

Nešpor K, Csémy L. Spiritualita v medicíně. *Čas. Léč. čes.* 2006; 145(9):743-745.

Satyananda Saraswati Swami. *A Systematic Course in the Ancient Tantric Techniques of Yoga and Kriya*. Munger (India): Yoga Publication Trust 2004; 984.